Rumelili Bir Şair Âhî ve Hüsn ü Dil Mesnevîsi

Mümine ÇAKIR

Giriş

Rumeli, Osmanlı İmparatorluğu'nun Trakya'dan Balkanlar'a uzanan ve Avrupa'da kalan topraklarının genel adıdır. Türklerin, Rumeli'ye geçişlerinden itibaren bu topraklar gerek Anadolu'dan getirilenler gerekse devşirme teşkilatının etkisiyle ilmî ve kültürel açıdan tam bir Müslüman Türk ülkesi oldu. Bu çerçevede Rumeli'de Saraybosna, Priştine, Vardar, Üsküp gibi sanat ve kültür merkezleri oluştu. Bu merkezlerde doğup yetişen bir çok şair İstanbul'a gelmiş ve ilim tahsil etmiştir. Tezkirelere bakıldığında edebiyat tarihimize katkıda bulunan bir çok şairin Balkan şehirlerinde doğduğu görülmektedir. Yazımızda bahsedeceğimiz şair Âhî Hasan da bu merkezlerden önemli birisi olan ve Tuna Nehri kıyısında bulunan Niğbolu'da doğmuştur.

Âhî'nin Hayatı ve Edebî Şahsiyeti

Hayatı:

Asıl ismi Hasan olan ve Benli Hasan diye de anılan Âhî, 878/1473-1474 senelerinde Tersenik/Niğbolu'da doğmuştur.[1]

Âhî'nin bu mahlası almasında tezkîrelerde verilen bilgilere göre birçok psikolojik sebep vardır. Künhü'l-Ahbâr'da, "Hâlâ ki Âhî mahlasının şe'âmeti ile kemâhiye kendüye te'sîr idüp gam u endûh ile âh u vâhdan kurtulmadı. Müddet-i ömründe rûzgârından kâm alup akrân u emsâli miyânında ta'ayyün bulmadı"[2]denilerek onun mahlasıyla yaşantısı arasındaki uyum belirtilir. Buradan da anlıyoruz ki Âhî, bu mahlası hayatı boyunca çektiği sıkıntılar sebebiyle almıştır.

Fuat Köprülü ise şairin ;

Saçların çözsün bulutlar ra'd kılsun nâleler
Haşre dek yansun yakılsun kabrim üzre lâleler

matlaından hareketle "rûhunun hissî temâyüllerine tercüman olduğu içün" "Âhî" mahlasını aldığını söyler.[3]

Hasan Çelebi'ye Benli Hasan denmesinin sebebi olarak da Evliya Çelebi onun yanağındaki "Hâşimî ben"ini zikreder. Ayrıca "bu ben sebebiyle onu gören âşıklar bir âh çekerlermiş"[4]der.

Âhî Hasan ticaretle uğraşan ve bu konuda mahir olan Seyyid Hâce isimli bir zengin tüccarın oğludur.[5] Annesi ise Melek Kadın'dır. [6]

Babasının vefatı üzerine annesi Melek Kadın başka birisiyle evlenince üzüntüyle işini, ailesini bırakıp İstanbul'a gelir. İstanbul'a geliş sebebi bazı kaynaklarda ilim tahsili[7] olarak gösterilmesine karşın asıl sebep, annesinin başkasıyla evlenmesidir.[8]

İstanbul'a gelmeden önce bir süre gurbette dolaşır. Birçok sıkıntı çeker.[9]Aşık Çelebi bu durumu şu sözlerle anlatır: "Bî râhile ve bizzâd tek ü tenha piyâde yola girdi. Nâz ü naîm ile perverîş bulmuş vucûdı şedâyid-i sefer-i gurbet ile zebûn..."[10]

---

[1] Ayrıntılı bilgi için bkz. Necati Sungur, Âhî Divanı, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1994, s.15; Mümine Çakır, Âhî'nin "Hüsn ü Dil"i, İstanbul 1998 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 7-8; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c.1, Dergah Yay., İst., 1987, s.50; Tezkire-i Latîfî (Nâşiri Ali Cevdet), İkdam Mat., Dersaadet, 1314, s.97; Tezkire-i Sehî (Nâşiri Muhammed Şükrü), Matbaa-i Amedî, 1325, s.108; Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, Matbaa-i Âmire, 1333, c.2, s.67; Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-şuarâ, TTK Yay., Ank., 1989, c.1, s.191; Mustafa İsen, Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, AKM Yay., Ank., 1994, s.173.

[2] Mustafa İsen, age., s.173.

[3] Köprülüzâde Fuad, "Harâbâd Erenleri: Âhî" Yeni Mecmua, c.3, S.54, Yıl: 1918, s.25

[4] Evliya Çelebi Seyahatnâmesi (Tevfik Temel KURAN- Necati AKTAŞ), c.1, İst., 1978, s.240.

[5]Âşık Çelebi Tezkiresi (Meşâirü'ş-Şuarâ) (Haz: Meredith-Owens), London, 1971, s.51a (Tezkire için bkz. Necati Sungur, Âhî Dîvânı, KTB Yay., Ank., 1994, s.13); Şemseddin Sami, Kâmusu'l-Âlâm, Tarih ve Coğrafya Lügati, Mihran Mat., İst., 1306, c.1, s.502; Faik Reşat, Terâcim-i Ahvâl, Kasbar Mat., İst., 1313, s.41; Kınalızâde, a.g.e., c.1, s.191; Künhü'l-Ahbâr, a.g.e. s.173; Köprülüzâde Fuad, a.g.m., s.25; Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri, c.1, İst. 1936, s.20.

[6] Âşık Çelebi, a.g.e., s.51a; Köprülüzâde Fuad, a.g.m., s.25, S.Nüzhet., a.g.e., s.20.

[7] Tezkiretü'ş-Şuarâ, a.g.e., s.191; Kâmusu'l- Âlâm, a.g.e., s.502; Terâcîm-i Ahvâl, a.g.e., s.41; Kafile-i Şuarâ, a.g.e., s.31.

[8] Aşık Çelebi, a.g.e., s.51a; Köprülüzâde, a.g.m., s.54.

[9] Köprülüzâde Fuad, a.g.m., s.54.

[10] Aşık Çelebi, a.g.e., s.52b.

Âhî, İstanbul'a gelince ilim tahsiline başlar.[11] "İstanbul'a gelüp tahsil-i ma'ârif u kemâlâta müdâvim ü tarîk-i pür- tevfik-i ilme sulûk itmekle mülazım olmuşdur"[12]

Kırk yaşlarında Kara Bâlî'den mülazım olmuş,[13] bu arada tahsiline devam ederken şiir yazmaya da devam etmiş ve ismini duyurmuştur. İlimdeki başarısını şairlikte de göstermiştir.

Ticareti bırakıp İstanbul'a gelerek ilimle uğraşan Âhî, oldukça geç yaşlarda mülazım olur. Bu arada gazeller yazarak, mesnevî vadisinde dolaşarak edebiyatla da uğraşır. Bir gün Yavuz Sultan Selim onun şiirlerinden bazılarını görür ve kim olduğunu sorar. Onun kırk yaşlarında ve hala mülazım olduğunu öğrenince bir medreseye tayinini emreder. Âhî, Bursa'da Bayezid medresesine tayin edilir. Zeyrekzâde onu kandırarak bununla kanâat etmemesini, kendisine daha önemli bir müderrislik verileceğini söyler. Âhî de verilen görevi kabul etmez. Bunun üzerine Yavuz Selim kızarak Âhî'den bir daha bahsedilmemesini ister. Bu olay üzerine Necâtî'nin bir gazeline nazire yazan Âhî'ye Yavuz'un hiddeti daha da artar.

Nihayet, Âhî, sıkıntılı yıllar geçirdikten sonra Karaferye müderrisliğine tayin edilir. [14]

Âhî, H.923/M.1517'de tahmînen 45 yaşlarındayken vefat etmiştir. Ömrünün yarısına yakını Niğbolu'da, diğer kısmının hemen tamamı İstanbul'da ve son yılları Karaferye ve Manastır'da geçmiştir.[15]

Âhî, sessiz, rint-meşrep karakteriyle, gurur ve istiğna dolu halka yakın söyleyişleriyle, samîmî, kayıtsız ve lâubâlî bir ifadeyle aşk duygularını ve diğer düşüncelerini anlatmasıyla ve harabâtî tarafıyla orijinal bir şahsiyete sahiptir.[16]

Edebî Kişiliği

Âhî'nin edebî kişiliği ile ilgili olarak tezkirelerde oldukça değerli bilgiler vardır: Latîfî "Şu'arâ-i Rumun mümtâz u müstesnâlarındandur" diyerek onun üslûbunun Hüsrev'in şiirlerindeki yakıcılıktan, Selman'ın sanatları ve Kemal'in hayallerinden daha güzel olduğunu belirtir. Gazelleri renk, laf, söz ve mana bakımından bütün dünya söz ustaları tarafından makbüldür. [17]

Künhü'l-Ahbâr'da ise Âhî şu şekilde anlatılır: "Alâ külli hâl mesnevîsi gazellerinden râcihdür. Eş'ârı hem-vâr degül idügi zîrâ ki vâzıhdur. Cümleden a'la eseri ve müellif-i matbû' u mu'teberi kitâb-ı Hüsn ü Dilidür ki vilâyet-i Rûmda te'lif olınan âsârun makbul u bî-mu'adilidür."[18]

Kınalızâde Tezkiresi'nde "Hakkâ ki şuârâ-yı Rûm'un a'lâlarından ve bu tâ'ifenün mümtaz u müstesnalarındandur. Eş'âr-ı dil-güşâ vü ebyât-ı can-fezâsı makbul u müsellem ü memdûh-ı sühan-verân-ı âlemdür."[19]

Bu şekilde bilgilerin yer aldığı tezkirelerin dışında Âhî'nin Divanı üzerinde doktora çalışması yapan Necâti Sungur'un, şairin gazelleri hakkındaki değerlendirmesi ise şöyledir:

"Âhî'nin gazelleri incelendiğinde, ruh bakımından iki unsurun şiire hâkim olduğu görülebilir. Bunlardan biri, hızını biraz da mahlastan alan ıstırap ve bedbînlik, diğeri ise bunun tamamen aksine, şuh bir edâ ve bazan de işi kalenderliğe vuran rindâne meşrepdir...

Bize göre Âhî, Necâtî'yi Nedim'e bağlayan çizgide yer alan bir şair olarak görünmektedir... Rumeli şairlerinin bâriz özellikleri olan, sanat gösterme düşüncesiyle yapmacıklığa düşmeme, çok sade hatta bazan kayıtsız ve laubali bir ifade ile aşk duygularını anlatma, halk zevkine uygun buluşlar Âhî'de kendini çok açık olarak gösterir..."[20]

Eserleri

Dîvân

Âhî'nin önemli eserlerinden birisi Divân'ıdır. Âhî'nin, Divân şiiri geleneği içinde oldukça orijinal ve kudretli bir şair olmasına rağmen, divanında az şiir vardır. Âhî Divânı üzerinde araştırma yapan Necati Sungur,

---

[11] Tezkire-i Sehî, a.g.e., s.108.
[12] Tezkiretü'ş-Şuarâ, a.g.e., s.191.
[13] Mustafa İsen, "Âhî " mad.,İslam Ansiklopedisi, TDV,c.1, İst., 1988, s.527.
[14] Âşık Çelebi, a.g.e., s.52b; Künhü'l-Ahbâr, a.g.e., s.174-175; Tezkiretü'ş-Şuarâ, a.g.e.,s.193-194
[15] Necati Sungur, a.g.e.., s.18-19.
[16] Necati Sungur, a.g.e., s.30.
[17] Tezkire-i Latîfî, a.g.e., s.99; Latîfî Tezkiresi, (Haz: Mustafa İsen), Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1990, s. 92.
[18] Künhü'l-Ahbâr, a.g.e., s.274.
[19] Tezkiretü'ş-Şuarâ, a.g.e., c.1, s.191.
[20] Necati Sungur, a.g.e., s.37-44.

çalışmasında belirttiğine göre şairin Divanı'nda; 1 kaside, 1 murabba, 1 tahmis, 1 kıta ve 136 gazel bulunmaktadır. Sungur, bu rakamları dikkate alarak onun bir gazel şairi olma özelliği taşıdığını söyler.[21]

Hüsrev ü Şîrîn:

Âhî'nin kaleme alıp bitiremediği eserlerinden birisidir. Latîfî Tezkiresi'nde verilen bilgiye göre Şeyhî'nin Hüsrev ü Şirin'ine nazire olarak kaleme alınmıştır. Eserin ismi "Hikâyet-i Şîrîn u Perviz vü Rivâyet-i Gülgûn u Şebdîz"dir.[22]

1- Hüsn ü Dil:

Âhî'nin çok beğenilen bir eseridir. Tezkirelerde övgüyle bahsedilen Hüsn ü Dil tamamlanmamıştır.

. Hüsn ü Dil hikayesinin kaynağı; Hüsrev ü Şirin, Leyla vü Mecnun gibi İranlı bir şair olan Fettâhî Nişâburî'nin temsili bir aşk hikayesidir. Türk Edebiyatı'nda bir çok Hüsn ü Dil yazılmıştır. Hüsn ü Dil yazan Türk şairleri şunlardır: Lâmiî, Yenipazarlı Vâlî, Muhyî-i Gülşenî, Edirneli Sabrî, Sıdkî, Reşid ve Âhî. [23]

Âhî'nin mesnevîsi, Hüsn ü Dil hikayelerinin en güzellerindendir. Bu konuda tezkirelerde çeşitli değerlendirmeler vardır. Âşık Çelebi onun güzelliğini anlatmanın imkansızlığından bahsederken[24] Kınalızâde de "Merhûmun bir te'lîfi dahî Hüsn ü Dil'dür. Hakkâ ki bir inşâdur ki Hüsn gibi vasf-ı hüsni hâric-i hayta-i dâire-i imkân ve dil gibi makbûl u memdûh-ı dil u cân-ı ins u cândur. Manzumât-ı dil-âvizi cemâl-i dilberân gibi tarab-efzâ vü menşûrât-ı lutf-âmîzi hâl-i 'âşıkân gibi engüşt-nümâ dakâ'ik-ı 'ibârâtında i'câz-ı suhan-ârâyı peydâ u hakâ'ik-ı kinâyâtında âsâr-ı mu'ciz-nümâ-yı vâzıh u hüveydâdur."[25] der.

Künhü'l-Ahbâr'ın tezkire kısmında da Hüsn ü Dil için Rum ilinde benzerinin olmadığı söylenerek şöyle denilmektedir: "Alâ külli hâl mesnevîsi gazellerinden râcihdür. Eş'ârı hem-vâr degül idügi zîrâ ki vâzıhdur. Cümleden a'la eseri ve müellif-i matbû'u mu'teber kitâb-ı Hüsn ü Dilidür ki vilâyet-i Rûm'da te'lif olunan âsârun makbûl u bî-mu'âdilidür. Lâmi'î merhûmun Hüsn ü Dili güyâ bu da'vânun hâll-i müşkilidür."[26]

Âlî, Âhî'nin Hüsn ü Dil'inin diğer Hüsn ü Dil'ler içindeki yerini de onun benzersizliğini söyleyerek ve Lâmî'î'nin eserini değerlendirerek ortaya koyar.

Sehî Bey de Tezkiresi'nde Hüsn ü Dil'den bahsederken şu ifadeyi kullanmıştır: "Hüsn ü Dil adlu bir kitabı dahî var, gayet güzel ve bî-bedel yazmışdur."[27]

Latîfî ise Âhî'nin Hüsn ü Dil'de yeni bir tarz oluşturduğuna dikkat çekerek şunları söyler:

Hakkâ budur ki kitâb-ı Hüsn ü Dil'i üslûb-ı inşâda tarz-ı hâs u makbul-ı efâzıl-ı havâsdur. Tarîk-ı inşâda tarz-ı münşiyânı kudemâya gitmemişdür..."[28]

Bursalı Mehmet Tahir ise Âhî''nin Hüsn ü Dil'ini pek çok yenilikler ve değişiklikler yaparak yine o isimle Fettâhî Nişâburî'den tercüme ettiğini fakat tamamlayamadığını belirtir.[29]

Tezkirelerin verdiği bilgilerden de anlaşılıyor ki Âhî'nin Hüsn ü Dil'i, Îranlı şair Fettâhî Nişâburî'nin eserinden pek çok yenilikler yapılarak tercüme edilmiş; nazım-nesir karışık bir hikayedir. Künhü'l-Ahbâr'da Lâmî'nin eserine nazire olarak yazıldığı belirtilse de asıl kaynak Fettâhî Nişâburî'dir.

Âhî Hasan'ın Hüsn ü Dil'i diğer Hüsn ü Dil'ler arasında en çok okunan ve beğenilen eserdir. Gelibolulu Âlî bunu Künhü'l-Ahbâr'da Lâmiî'yi anlatırken şu şekilde ifâde eder: "Nihayet Hüsn ü Dil-i Âhî tururken anun mü'ellefi okınmaz."[30]

Âhî Hasan Hüsn ü Dil'ini tamamlayamadan ölmüştür. Bu da onun Hüsn ü Dil'i (923) 1517'de yazdığını gösterir. Yarım kalan eseri kayınbiraderi Haverî tamamladığı söylenmekle birlikte bu şekliyle de eser eksiktir..

Hüsn ü Dil önce Asır Gazetesi'nde tefrika edilmiş sonra da aynı gazetenin matbaasında Çaylak Tevfik tarafından bastırılmıştır. [31]

Hüsn ü Dil'in tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkiye'nin çeşitli kütüphanelerinde 40 kadar nüshası vardır. Bu da onun çok sevilip okunduğunu göstermektedir.[32]

---

[21] Necati Sungur, a.g.e., s.24.
[22] Tezkire-i Latîfî, a.g.e., s. 98.
[23] Daha geniş bilgi için Fatih Köksal, "Türk Edebiyatında Hüsn ü Dil Hikayeleri ve Yenipazarlı Vâlî'nin Hüsn ü Dil Mesnevisi", Türklük Bilimi Araştırmaları, Sayı 3, Sivas 1997, s. 95-104.
[24] Âşık Çelebi , a.g.e., s. 51b
[25] Tezkiretü'ş-Şuarâ, a.g.e., s.194
[26] Künhü'l-Ahbâr, a.g.e., s.174.
[27] Tezkire-i Sehi , a.g.e., s.108.
[28] Tezkire-i Latîfî, a.g.e., s.98-99.
[29] Osmanlı Müellifleri, a.g.e., s.67.
[30] Künhü'l-Ahbâr, a.g.e., s.266.
[31] Fatih Köksal, a.g.m., s.103; Âhî, Hüsn ü Dil, Çaylak Tevfik Matbaası Yay., İst. 1287 (1871)

Hüsn ü Dil'in Konusu:

Hüsn ü Dil hikayesi, güzellik, gönül ve bununla birlikte bazı vücut organlarına kişilik verilerek meydana getirilmiş tasavvufî bir aşk hikayesidir. Hikayede Hüsn ile Dil'in aşkları uğruna geçirdikleri sıkıntılar, uğradıkları bazı haller sembol kahramanlarca anlatılır.

Hikayede; Dil(gönül), Hüsn(güzellik), Aşk, Akıl, Nazar, Himmet, Rakip, Hayal, Nağme, Rahip Zerk, Gamze, Zülf gibi temel kahramanlar ve bunların yanında yardımcı kahramanlar diyebileceğimiz Namus, Tevbe, Gayr, Nefs, Fahr, Tebessüm, Naz, Sak, Gayret, Şive, Ney, Çeng, Def, Şemayil yer almaktadır.

Bütün bu kahramanlar allegorik bir şekilde canlandırılmıştır. Hepsinin de karşıladığı bir tasavvufî mânâ vardır.

Eserin konusu kısaca şu şekildedir: Yunan ülkesinde Akıl isimli bir hükümdar vardır. Karısı Nefs-i Nefis ile birlikte ettikleri duaların ve adadıkları adakların sonucunda Dil isimli bir erkek çocukları olur. Dil Kal'a-i Beden ve Hisâr-ı Ten'de devlet tecrübesi kazanması için yetiştirilir. Bu sırada öğrendiği "Âb-ı hayat"ı merak eder. Dil'e bu konuda Nazar isimli adamlarından birisi yardımcı olur. Onun adına Âb-ı Hayat'ı aramaya gider. Âfiyet şehrine gelir. Hükümdar Namus'tan, Şöhret şehrinde hükümdar Fahr'dan böyle bir suyun olmadığı cevabını alır.

Nazar daha sonra Hayret girdabına dalar ve Hidayet şehrine ulaşır. Hükümdar Himmet ona yardım eder ve yol gösterir.

Nazar yola çıkar. Diyar-ı Maşrık'ta bulunan Aşk isimli padişahın kızı Hüsn'ün bulunduğu Didar şehrindeki Bâğ-ı Ruhsar'a gidecektir. Âb-ı Hayat oradadır. Nazar yolda çeşitli tehlikelerle karşılaşır.

İlk önce Segsâr isimli yerde Rakîb'e yakalanır. Himmet'in kardeşi Kamet'in yardımıyla oradan kurtulur. Yola devam ederken Zülf ile karşılaşır. Zülf, Nazar'a bir kaç kıl verir. Nazar başı sıkışınca bunu yakıp sıkıntıdan kurtulacaktır.

Nazar yoluna devam eder. Mâr-pâye'ye esir düşer, ondan da kurtulur ve Şehr-i Dîdâr'a ulaşır. Bu şehirde birçok gariplikler vardır. Sonra Hüsn'ün silahdarı Gamze ile karşılaşır. Gamze onu tam öldüreceği sırada Nazar'ın kulağında bend gibi bir gevher görür. Gamze'nin kılıç bağında ise hamayıl gibi bir cevher vardır. Bu işaretler onların kardeş olduklarını göstermektedir. Bunun üzerine Gamze onu Hüsn'ün huzuruna çıkarır. Hüsn ona bir cevher gösterir ve ne olduğunu sorar. Bu cevher Dil'in şeklidir. Hüsn Dil'e âşık olur. Dil'i getirmeleri için Nazar'ın yanına bir ressam olan aynadar Hayal ve mutrib Nağme'yi katarak onları gönderir. Bu arada Nazar'a bir yüzük vermiştir. Bu yüzük tılsımlıdır ve onu kötülüklerden koruyacaktır.

Nazar ve yanındakiler şehr-i Beden'e Dil'in yanına gelirler. Hayal, Hüsn'ün resmini yaparak Dil'e gösterir. Dil de Hüsn'e aşık olur. Hüsn'ün yanına gitmeye karar verir. Bunu Akıl'ın veziri Vehm, hükümdara iletir. Nazar, Hayal ve Nağme tutuklanır. Akıl bunları ayrı ayrı hapseder. Nazar yüzük sayesinde kurtulur. Birden kendisini Çeşme-i Mîm-Fem'de bulur. Bu "âb-ı hayat"tır.

Nazar âb-ı hayattan içmek isterken yüzük buraya düşer ve kendisini Rakîb'in ülkesi Segsâr'da bulur. Rakîb'in elinden, saç telini ateşe atarak kurtulur. Şehr-i Dildar'a geri gelir. Olanları Hüsn'e anlatır. Hüsn bir ordu hazırlayarak Gamze önderliğinde Şehr-i Beden'e gönderir. Rakib'in oğlu Tevbe'nin askerleriyle karşılaşırlar. Tevbe yenilir. Bunu haber alan Akıl, Dil'i iknâ ederek Aşk'ın ülkesine doğru yola çıkarlar. Hal ve Ân'ın yardımıyla Dil yaralanarak esir edilir. Akıl da oğlunu kurtarmak için Hüsn'ün ordularına saldırır ve esir düşer.

Hüsn Dil'i Çâh-ı Zekan'a attırır. Tebessüm isimli nedîmesi Dil'in yaralarını iyileştirir. Dil'i Vefâ'nın Bağ-ı Dil-güşâ denilen bahçesindeki Çeşme-i Âşinâ'nın ortasındaki Kasr-ı Visal'e götürür. Burada günlerini geçiren Dil'i Hüsn görmek ister. Dil'i sarhoş ederler ve Hüsn onu bu şekilde görür.

Hikaye burada kesilmektedir. Buradan sonra ise diğer Hüsn ü Dil'lerde konu şu şekilde devam eder:

Bir gün Rakib'in kızı Gayr Hüsn'ün kılığına girer ve Dil'e gider ve yanına yatar. Hüsn bunu görür ve Dil'i zindana attırır. Daha sonra Dil'in kabahatsiz olduğu Hüsn'e bir mektupla bildirilir. Hüsn pişman olur. Onu affeder.

Aşk'la Akl'ın gerçekte kardeş oldukları anlaşılır. Dil ile Hüsn evlenir. En sonda Hızır ortaya çıkar ve dini vecibelerden bahseder.

Hüsn ü Dil'de Dil ve Üslup

Âhî'nin Hüsn ü Dil isimli eserinde 16. yüzyıl Türkçesini görmek mümkündür. Bu sebeple bugün kullanmadığımız bir çok kelime eserde yer almaktadır.

Eser nazım-nesir karışık olmakla birlikte eserin nesir kısmı ağırlıktadır. Olayların anlatımında kolay anlaşılır bir dil kullanılırken tasvirler, hitaplar Arapça ve Farsça tamlama ve kelimelerle yüklüdür. Olayların

[32] M. Çakır, a. g. t., s. 14-16.

geçtiği kısımlarda fazla tamlama ve yabancı kelime yoktur. Fakat hitaplarda, tasvirlerde ve metnin diğer kısımlarında dil ağırlaşmaktadır. Sade olan beyitlerden birkaç örnek:

"Cihandan yüz çevirüp nâme gibi
Dilüm kesmişdim andan hâme gibi
Bütün dünyada bir yârim yog idi
Egerçi anda agyârım çog idi."[33]

...

"Câhilüñ fahri kesb-i mâlledür
'Ârifüñ 'izeti kemâlledür
Bizi gör kim ne hâlimiz vardur
Ne kemâl ü ne mâlimiz vardur"[34]

Eserde Türkçe şiirlerin yanında Arapça, Farsça şiirler de vardır. Bununla birlikte Türkçe-Arapça; Türkçe-Farsça yazılmış beyitlere de rastlanmaktadır.

Derya-yı dil ol cihanda ki bu rûzigârdur
Tecri'r-reyâhu leyse kemâ teştehî's-sefeki"[35]

Eser oluşturulurken ağırlıklı olarak ayetler, hadisler, Arapça ve Farsça ibarelere yer verilmiştir. Özellikle ayet ve hadisler metne ustalıkla yerleştirilmiştir. Kimi yerde ayetin ve hadisin sadece metne uygun olan kısmı verilirken, kimi yerde de tamamı verilmiştir.

Âhî Hasan'ın Hüsn ü Dil'ini incelerken karşımıza çıkan diğer bir husus da eserin tamâmen teşhis ve intak sanatı ile yazılmış olmasıdır. Eserde allegorik bir anlatım söz konusudur. Dil, Hüsn, Nefs, Riyâ gibi soyut kavramlar kişileştirilirken ney, def, çeng gibi çalgı aletleri de kişileştirilmiş ve konuşturulmuştur. Eser insan dışındaki cansız varlıkların canlandırılması üzerine kurulmuştur.

Teşhis ve intak sanatı bütün esere hakimdir. Bununla birlikte eserde teşbihler oldukça başarılı ve canlıdır. Birçok durum ve olay teşbihlerle canlı bir şekilde ifade edilmiştir.[36]

Sonuç

Rumeli'nin Türk toprağı haline gelmesinden itibaren buralarda oldukça etkili bir edebiyat ortamı oluşmuştur. Bu topraklarda birçok şair yetişmiş, bunlar çeşitli vesilelerle İstanbul'a gelmiş ve İstanbul'da edebî bir muhitin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır. İşte bu şairlerden birisi de Rumelili Âhî Hasan'dır.

Âhî Hasan, XV. yüzyılın sonu XVI. yüzyılın başında yaşamış, Niğbolulu bir şairdir. Bazı sebeplerden dolayı İstanbul'a gelmiş ve burada ilim tahsil etmiştir. Tahsili neticesinde müderrislik yapmaya başlayan Âhî, daha ziyade şair kimliği ile tanınmıştır. Şiir meclislerindeki sessizliği, içine kapanıklığı, rind meşrep bir yapıya sahip oluşu, şiirlerinde samimî ve harâbâtî bir ifadeye dönüşmüştür.

Âhî, çağının sanattaki olgunluğunu şiirlerine yansıtabilmiş bir şairdir. Tezkireler onun şairlikteki becerisinde hem-fikirdirler. Şiirlerindeki sadelik, atasözü ve deyim zenginliği, halk söyleyişine yakın ifadeler onun orjinalliğini ve bu konudaki başarısını göstermektedir.

Âhî'nin Hüsn ü Dil isimli eserinden başka Divân'ı ve Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi vardır. Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi, Hüsn ü Dil gibi tamamlanamamıştır. Divân'ı ise onun bir gazel şairi olduğunun işaretidir.

Âhî'nin Hüsn ü Dil'i, Hüsn ü Dil hikayelerinin en güzellerindendir. Eserin çeşitli kütüphanelerde 40 civarında nüshasının bulunması onun halk tarafından beğenilerek okunduğunu gösterir.

Tezkirelerden öğrendiğimize göre Âhî'nin ömrü eseri tamamlamaya yetmez. Tezkirelerde verilen Haverî'nin eseri tamamladığına dair bilgi yanlış olup eser elimizdeki haliyle eksiktir.

Hüsn ü Dil hikayesi; güzellik, gönül, akıl, aşk ve bununla birlikte sembolleştirilmiş bazı varlıklarla meydana getirilmiş temsîlî bir aşk hikayesidir. Eserde aşk uğruna çekilen sıkıntılar tasavvufî bir ifadeyle anlatılır.

Eser, nazım-nesir karışık kaleme alınmış ve şiirler mesnevî, beyt, kıt'a başlıklarıyla verilmiştir. Arapça, Farsça ibareler, ayetler metinde ustalıkla kullanılmış, hatta metne eseri ilgi çekici hale getirmek için Arapça, Farsça, Türkçe karışık şiirler yerleştirilmiştir. Eserin dili nesir kısmında, özellikle de tasvirlerde ağırken, şiirler oldukça sadedir.

Hüsn ü Dil, dil ve üslup hususiyetleriyle devrinin özelliklerini yansıtan önemli bir eserdir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; Âhî'nin Hüsn ü Dil'i, Leylâ ve Mecnun, Hüsn ü Aşk gibi kendi vâdisindeki benzerleri içinde zirveye yerleşmiş mühim bir eserdir.

---

[33] M. Çakır, a.g.t., s. 64.
[34] M. Çakır, a.g.t., s. 89
[35] M. Çakır, a.g.t., s. 98
[36] M. Çakır, a.g.t., s 24-27. Bu çalışmanın kaynak alındığı tez: Mümine Çakır, Âhî'nin "Hüsn ü Dil"i, İstanbul Fatih Üniversitesi 1998 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)